

Карстова печера, геологічна пам'ятка природи місцевого значення. Вхід до печери біля села Кривче Борщівського району Тернопільської області, в кв. 16, вид. 1 Гермаківського лісництва Чортківського держлісгоспу в межах лісового урочища «Муравинець».

Вертеба. Довжина – 7820 м, амплітуда – 20 м. Борщівський район, с.Більче-Золоте: 48° 47' 20"пн. ш.; 25° 52' 17"сх. д.

Печера Вертеба розміщена в шийці меандра р.Серет біля с. Більче-Золоте. Перекриваючих ратинських вапняків тут майже немає. Вхід у печеру знаходиться в крутому борту однієї із багаточисленних карстових лійок в товщі гіпсів. Печера закладена у верхній та середній частинах десятиметрової пачки крупнокристалічних гіпсів. Вона складається з ряду широких переплетених галерей, часто розділених вузькими перемичками.

Висновки. Отже, на основі вищевикладеного, намагалися систематизувати відомості попередніх досліджень та розробити рекомендації щодо планування подальших досліджень Придністровського Лівобережного району.

Висновками, які несуть практичний характер слід вважати:

- необхідність планування, науково-дослідницької роботи з питань вивчення ПЛКР;
- систематизація результатів попередніх досліджень;
- підбір та розробка методик відбору та дослідження ПЛКР;
- систематичне опрацювання результатів та їх видання (публікація).

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Андрейчук В.Н. Карст как геоекологический фактор: навч. посібник/ В.Н. Андрейчук. – Сосновец-Симферополь, 2007. -137с.
2. Андрейчук В.Н. Пещера Золушка: навч. посібник/ В.Н. Андрейчук. – Сосновец-Симферополь, 2007. – 408 с.
3. Дублянский В.Н. Теоретические основы изучения парагенезиса карстподтопление/ В.Н. Дублянский, Г.Н. Дублянская. – Пермь, – 1998. – 200 с.
4. Кадастр пещер Украины: методические материалы и перечень/ А.Б. Климчук, Г.Н. Амеличев, В.Н. Андраш [та ін.] - Симферополь, 2008. - 75 с.
5. Климчук А.Б. О сущности карста//Спелеология и карстология. — 2010.— Вип. 5. - С.22-47.
6. Кучерук А.Д. Карст Подолья [Текст] / А. Д. Кучерук. — К. : Наук. думка, 1976. — 198с.

Гошко С., Тимків І.

Науковий керівник – доц. Потокій М. В.

ТАРАС ГРИГОРОВИЧ ШЕВЧЕНКО ЯК ГЕОГРАФ І КАРТОГРАФ

У 2014-му виповнюється 166 років від початку дослідження Аральського моря, проведеного експедицією під керівництвом чудового моряка і видатного географа Олексія Івановича Бутакова – “Колумба Аральського моря”. Безпосередню участь в експедиції брав великий український поет і художник Тарас Григорович Шевченко [1, 289].

У одному зі своїх листів Тарас Григорович, згадуючи той час, так відгукувався про Бутакова: “...він був мені друг, товариш і командир”. Їх розділяло немало умовностей, але багато чого й зближувало.

Аральська описова експедиція – експедиція, яку 1848-1849 рр. організувало Військове міністерство для знімання й промірювання Аральського моря та вивчення його природних ресурсів і умов майбутнього судноплавства [3, 130]. Очолював її О. Бутаков. Він порушив перед командиром Окремого Оренбурзького корпусу В. Обручовим клопотання про включення до складу експедиції Т. Г. Шевченка як художника. Незважаючи на заборону Шевченкові малювати, В. Обручов погодився включити його до експедиції [3, 130; 7, 61].

Транспорт, у складі якого була флотська команда О. Бутакова, вирушив з Орської фортеці до Раїмського укріплення 11 травня 1848 року, везучи в розібраному вигляді збудовану в Оренбурзі шхуну “Константан”. У дорозі Шевченко жив у кибитці штабс-капітана Генерального штабу Російської армії Олексія Івановича Макшеева [7, 376].

За час подорожі зроблено тридцять три переходи, подолано 702 версти. Маршрут транспорту Аральської описової експедиції пролягав через річки Мендибай, Ор, Таєтибутак, Ащесай, Уймула, Карабутак, Ащебутак, Яманкайракли, Якшикайракли й Іргиз, гора Манаауліє, могила Дустана, урочище Кизил-Яр, укріплення Уральське, озера Джалангач і Китайкуль, річки Джалавли, Копані-Терекли, Джулюс, Каракудук, Дунгурсюксор, Кулькудук, Алтикудук, Акджулпас, Аккудук і Сапак, озеро Камислибас, укріплення Раїм, куди транспорт прибув 19 червня того ж року [3, 131].

У дорозі Шевченко виконав понад сорок ескізів олівцем та акварелі, серед яких: “Джангисагач”, “Укріплення Іргизкала”, “Пожежа в степу”, “Дустанова могила” й “Днювання експедиційного транспорту в степу”. Цей шлях він пізніше описав у повісті “Близнець” [6, 76].

П'ять тижнів тривала підготовка до плавання; зібрано й спущено на воду шхуну “Константин”. У Раїмі Шевченко зробив вісім малюнків, на яких зображено шхуни, жанрові сцени та учасників експедиції. 25 липня шхуна “Константин” у супроводі шхуни “Николай” вирушила по Сирдар'ї до Аральського моря. Через два дні шхуни досягли острова Косарал, де Т. Г. Шевченко виконав акварель “Пристань на Сирдар'ї в 1848 році”.

30 липня шхуна “Константин” вийшла в море. Т. Г. Шевченко жив в офіцерській каюті разом з О. Бутаковим, штурманом К. Поспєловим, О. Макшеевим, топографом А. Акишевим, геологом Т. Вернером та фельдшером О. Істоміним [6, 43].

Шхуна провела обстеження, знімання й промірювання глибин поблизу північно-західних, західних і частково – південних берегів моря. Відкрито й описано групу островів – Миколи (тепер Відродження), Обручова, Наслідника (тепер Комсомольський) та Костянтина. Тарас Шевченко в цей час намалював акварелі “Мис Байгубек», “Низький берег острова Миколи”, “Гористий берег острова Миколи” та інші.

26 вересня 1848 р. експедиція повернулася до острова Косарал, а 5 жовтня команда зійшла на берег на зимівлю [2, 95-96; 6, 43].

Січень-березень 1849 року Шевченко прожив у Раїмі, решту часу – на Косаралі [2, 96]. Під час перебування на цьому острові поет напружено працював. Збагатилася його майстерність як пейзажиста й портретиста. Малюнки “Казахи біля вогню”, “Казахський хлопчик розпалює грубку”, “Казах на коні” та інші відображають інтерес і приязне ставлення художника до казахів.

Зимівля 1848-1849 р. на Косаралі була дуже продуктивною у творчості поета. Крім значної кількості малярських творів, він написав понад 70 поезій. У них відбиті тяжкі переживання, спричинені неволею й самотністю (“І знов мені не привезла”, “Хіба самому написать”, “Мов за подушне, оступили”, “Заросли шляхи тернами” та ін.); твори “П. С”, “Неначе цвяшок, в серце вбитий” (“Марина”), “Якби тобі довелося”, “Царі” (“Старенька сестро Аполлона”) спрямовані проти гнобителів народу [3; 4].

6 травня 1849 року експедиція Олексія Бутакова починає друге плавання Аральським морем. У ньому брала участь і шхуна “Николай”, якою командував К. Поспєлов [3, 131]. Шхуна “Константин” вирушила на південь уздовж східного берега моря. Оглянувши частково й південний берег, команда 29 червня повернулася до острова Косарал.

Під час цього плавання Шевченко виконав малюнки “Острів Чикитаарал”, “Острів Чеканарал” та ряд інших. 19 липня шхуна знову вийшла в море для топографічного знімання західного берега й дослідження затоки Перовського, а 20 вересня остаточно повернулася до гирла Сирдар’ї [3, 131; 6, 43].

22 вересня плавання закінчено. Ще до другого виходу в море (22 квітня 1849) Олексій Іванович Бутаков звернувся до командування з проханням залишити Шевченка й польського засланою Томаша Вернера в складі його команди в Оренбурзі для закінчення роботи з оформлення матеріалів експедиції [2, 96; 7].

Наприкінці вересня експедиція вирушила до Раїма, а звідти 10 жовтня – до Оренбурга. З другого плавання збереглося 15 малюнків Шевченка, серед яких “Острів Чеканарал”, “Острів Кугарал” та ряд інших.

До Оренбурга Тарас Шевченко привіз багато рисунків, зроблених головним чином олівцем. Щоб прискорити закінчення робіт, Олексій Бутаков 5 листопада 1849 року звернувся до штабу Окремого Оренбурзького корпусу з проханням виділити Шевченкові на допомогу Броніслава Залеського, який умів малювати [6, 228]. За допомогою Б. Залеського Шевченко переніс гідрографічні види на карту, закінчив розпочаті в степу малюнки та зробив альбом краєвидів Аральського моря. Цей альбом, поданий “по начальству”, пізніше повернули Шевченкові, й він подарував його К. Тернерові. Подальша доля альбому невідома. У 1850 р., після арешту і слідства, Тараса Шевченка заслано в Новопетровське укріплення. На О. Бутакова і командира 5-го лінійного батальйону Д. Мєшкова за порушення заборони Шевченкові малювати накладено стягнення. Роботи Шевченка в Аральській описовій експедиції, виконані з науковою вірогідністю, мали важливе пізнавальне значення [6, 43].

Не зважаючи на труднощі і небезпеки плавання в невідомому для мореплавців Аральському морі, експедиція провела величезний обсяг роботи, зумівши дослідити більше чим 64 000 квадратних кілометрів площі моря і провела дослідну роботу надзвичайної наукової ваги. Їм довелося першими в імперії розв’язувати морські, геологічні та картографічні завдання, вперше науково узагальнити природні дані Аральського моря [4]. У цьому значна заслуга географа і картографа експедиції – Т. Г. Шевченка [3].

Т. Г. Шевченко за час свого плавання зумів створити понад 200 малюнків і нарисів, які наочно ілюстрували проведену наукову роботу і стали творами високого мистецтва [6; 7].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бейкер Дж. История географических открытий и исследований. М., 1950 (стр. 10, 289).
2. Внуков Н. Великие путешественники: Биографический словарь. СПб., 2000 (стр. 95-96).
3. Магидович И. П., Магидович В. И. Очерки по истории географических открытий. В 5-ти томах. – М.: Просвещение, 1985. Том 4. – 282 с.
4. Отечественные физико-географы и путешественники. М., 1959 (стр. 242-246).
5. Русские мореплаватели. М., 1953 (стр. 486).
6. Шевченківський словник: У двох томах. – К.: Головна редакція УРЕ, 1978. – Том 1. – 416 с.
7. Шевченківський словник: У двох томах. – К.: Головна редакція УРЕ, 1978. – Том 2. – 408 с.